

İ.SUNDARESANIN “İYİRMİNCİ ARVAD” ROMANINDA HAKİMİYYƏT UĞRUNDA MÜBARİZƏNİN TƏSVİRİ

Orta əsrlərdə qurulan türk imperiyalarının əksəriyyətinin ata tərəfindən qurulub layiq gördükləri, əsasən, böyük övladlarına əmanət edildiyi nəzəri cəlb edir. Babur şah tərəfindən əsası qoyulmuş Böyük Moğol imperiyası da belə olmuşdur. Babur şahdan sonra hakimiyyətə gələn Humayun şah qardaşları ilə savaşımaq məcburiyyətində qalmış, hətta bir müddət hakimiyyətini itirərək Səfəvi dövlətinə sığınmış və Şah Təhmasibin yardımları sayəsində 15 ildən sonra yenidən bərpa etmişdir. Bir qəza nəticəsində həyatını itirən Humayun şah taxt-tacını oğlu Əkbər şah qoyur. Əkbər şahın rəqibi olmadığından 49 il kimi uzun bir zaman imperiyayı layiqli şəkildə idarə edərək tarixdə heç silinməyəcək izlər buraxmışdır. Lakin Əkbər şahın uzun müddət taxtında oturması oğlu Səlimin (Cahangir şah) xoşuna gəlmir. Onun bu cür düşüncələrə qapılmasında uşaqlıq dostları nədimləri olan silahdaşları Mehabat xan və Məhəmməd Şərifin rolu böyük olur. Hətta onların məsləhəti ilə atasının həyatına sui-qəsd təşkil edən Səlim buna müvəffəq ola bilmir. Hakimiyyət üçün uzun müddət atası ilə mübarizə aparən Səlim sonunda buna nail olur. Tarixçi professor Merçil Erdoğan “Müsülman Türk Devletleri Tarihi” adlı kitabında Cahangir şahın Əkbərlə münasibəti və hakimiyyətə gəlməsiylə bağlı yazır: “Əkbərin bir ara oğlu Səlim (Cahangir) ilə arası dəysə də, sonradan onunla barışaraq bağışladı” (1603) (Erdoğan, 2018, 319). İndü Sundaresanın “Tac Mahal” trilogiyasında dövrün hakimiyyət uğrunda mübarizəsi öz əksini tapmışdır. Bu baxımdan trilogiya olduqca qiymətli tarixi mənbə sayıla bilər. “İyirminci arvad” əsərində Əkbər şahın hakimiyyətinin son illəri və Səlimin (Cahangir şah) hakimiyyətə gəlmək üçün apardığı mübarizə təsvir olunur. Əkbər şahın üç oğlu olmasına baxmayaraq onlardan ikisi həddindən artıq içki içərək həyatdan vaxtsız köçdüklərindən yeganə sağ qalan oğlu Səlim onun varisi hesab olunur. Lakin Səlim atasının hakimiyyəti ona verməməsinə qəzəblənir və atasına qarşı çıxır sui-qəsd təşkil edir. Bu qəsdin üstü açılsa da, Əkbər sevimli oğlu Səlimi cəzalandırmır.

İ.Sundaresan Səlimin taxta keçmək üçün nə qədər istəklili olduğunu romanda elə Səlimin öz fikirləri ilə təqdim edir: “Qoca nə üçün ölmür? deyər qışqırdı. Otuz beş ildir taxtda. Hindistan taxtına gənc nəsilədən birinin oturma zamanı gəldi. Bu günə qədər taxtın varisi olduğundan şübhələnməmişdir. Lakin son bir neçə aydır adamları qismən haqlı olaraq onun dövlət işləri ilə məşğul olacaq yaşına çatmasına baxmayaraq Əkbərin ömrünün sonuna kimi hakimiyyətdə qalma fikrində qərarlı olduğuna işarə edirlər və bu böyük haqsızlıqdır” (Sundaresan, 2004, s.63). İstək və düşüncə insanı hərəkətə keçirən iki ünsürdür. Səlimin bu düşüncələri Kurtoğlunun aşağıdakı fikirləri ilə üst-üstə düşür: “İstəyi meydana gətir, fikirlərə hökm et. Nədimləri şahzadəyə atasını yerini tutmaq, vaxtının gəlib keçdiyini dəfələrlə söyləyərək onun beynində şübhə toxumları əkirdilər. Tez təsirə düşən Səlim onların söylədiklərini fikirləşməyə başlasa da, digər tərəfdən də atasını düşünürdü. Mehabat və başqalarının təklifləri, daha doğrusu, eyhamlarıylamı hərəkət etməliydi? Amma bunu öz doğma atasına necə edə bilərdi? Elə bir ata ki, Səlimi gördüyündə gözləri işıl-ışıl ışıldayırdı, onu çox sevirdi. Yazıçı sonda tənələrə dözməyən Səlimin verdiyi qərarı və bu iş üçün ödədiyi məbləği təsvir edir: “Bir neçə saat sonra Əkbərin şəxsi həkimi Humam şahzadənin iqamətgahına gəldi. Sonra Həkim ağır bir çanta ilə çölə çıxdı. Bu daha çox mohurları (qızıl sikkə) daşımaqda istifadə olunan bir çanta idi.” (Sundaresan, 2004, s.66).

“İyirminci arvad” əsərində Səlim yalnız atasını taxt yolunda əngəl görmür, eyni zamanda, qardaşlarına da nəzarət edir. Atasının vəziyyətini öyrənən şahzadə daha sonra qardaşlarının, yəni digər taxta namizəd ola biləcək varislərin sarayına göndərdiyi cəsuslardan xəbər alırdı. (Sundaresan, 2004, s.66-67).

Oğlunun atasına sui-qəsd təşkil etməsini öyrənən Əkbər buna inanmaqda çətinlik çəkir. Səlimə xidmət edən Əkbərin inandığı xidmətçilərdən biri onun hüzuruna gedərək bildiklərini söyləmişdi. Sevimli oğlu ilə bağlı belə bir rəzil iddiaya inanmamışdır. Lakin bütün başverənlər xəbərin doğru olduğunu göstərirdi. Əkbərin xanımlarından biri və sarayda güclü söz sahibi olan Ruqiyənin düşüncələrinə yer verən yazıçı həm Səlimin xarakterini göstərir, həm də onun bu cür hərəkət etməsində Əkbərin də payı olduğunu nəzərə çatdırır. Uzun illər imperator və bütün hərəmi vəliəhdin doğulması üçün Allaha yalvarmış və Səlimin dünyaya gəlməsi onları çox sevindirmişdi. Bir başqa fikir də onu narahat edirdi; bəlkə də, şəxsən Əkbər Səlimin əyyaş vəya tənbelliyi üçün məsuliyyət daşıyırdı. Ruqiyə dəfələrlə imperatoru xəbərdarlıq etmişdi. Vaxtının çoxunu hərəmxanada keçirəcəyinə savaşılarla, ya da alimlərlə birlikdə olmalı idi. Lakin Əkbər ona qulaq asmamışdı. Şahzadəni döyüslərə ya da mollalarla elm öyrənməsi üçün kənara göndərməsi sanki oğlunu özündən uzaqlaşdırması kimi dərk oluna bilərdi. Bu vəziyyətdə Əkbər oğluna sevgi və şəfqətini necə göstərə bilərdi?” (Sundaresan, 2004, s.68) Yazıçı əsərdə imperatrichə Ruqiyənin fikirləri ilə Əkbəri bir imperator deyil, həm də ata olaraq göstərməyə çalışır. Əkbər həkim Humamı bir gün belə sağ qoymazdı nə var ki, imperator onun cəzalandırılmaması barədə qəti qərar vermişdi. Əkbər Həkim Humamı öldürəcək olduğu təqdirdə bu ata olaraq Səlimin qəbahətini qəbul etmiş olduğunu göstərəcəkdə.

“İyirminci arvad” romanında Əkbər şah qarşı tərtib olunmuş sui-qəsdə hadisənin arxasında öz oğlu Səlimin durduğu aşkar olsa da, Əkbər şah onu cəzalandırmır, lakin oğluyula rəftarında dəyişiklik nəzərə çarpır. Yazıçı Səlimi bir tərəfdən oğul kimi əzab çəkdiyini, digər tərəfdən isə taxt-tac istəyini təsvir edir. Səlim vicdan əzabı çəksə də, məmnuniyyətsizlikdən xilas ola bilmirdi.

Yazıçı Udajput Racput krallığında fəth edilməyən yeganə ölkə olduğunu, bunun imperiyaya problem yaratdığını və Amar Sinxin adamları şərqdən qərb limanlarına mal daşıyan karvanları yağmalayıb soyurduqlarını nəzərə çatdırır. Əkbər şah

²⁷ AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun doktorantı

bu səfərə Raca Man Sinqi görməyi fikirləşir. Ruqiyə sultan isə Səlimi də onunla birlikdə yollamasını, imperiyanın ordusuna komandanlıq etməli olduğunu bildirir. İ.Sundaresan bu səfər barədə Cahangir şah tərəfindən yazılan Tuzuki-Cahangir əsərindən nümunə gətirərək bu hadisənin həqiqiliyini də göstərmişdir.

Yazıçı Səlimin istəksiz olsa da, bu səfərə qatıldığını, lakin yenə də nədimlərin təsiri altında hərəkət etdiyini diqqətə yetirir. Səlim qurduğu bir neçə taktik planlar uğursuzluqla nəticələnir. Ona görə də bacarıqlı zabitlərini döyüşə yollayarkən özü Acmirə yerləşdi. Atasını bu döyüşdə taca layiq olduğunu sübuta yetirmək üçün göndərmişdi. Mehabat xan, Qütbəddin Xan Koka və Seyid Abdullah Acmirdəki kral sarayında Səlimi atasına qarşı üsyana təşviq edirdilər. Bu adamları bir araya gətirən Səlimə olan bağlılıqları idi bu bağlılıq illərcə sınanmışdı. Bəzən dostluqlarında həddi aşaraq Səlimi 1591-ci ildə atasına qarşı bir üsyana təşviq etmələri buna sübutdur. İndi də ona Aqradakı xəzinəni bir hücumla ələ keçirib imperiyanın sərvətinə əl qoymasını təklif edirdilər. Hadisələrin gedişi Səlimi yoldaşlarının dediklərini dinləməyə yönəltdi. Dövlət xəzinəsini ələ keçirmək barədə düşünür. Belə ki, imperiyanın varlığı zəngin xəzinəyə bağlı idi. Lakin xəzinəyaxşı mühafizə olunurdu. Səlim bununla ikinci dəfə atasına qarşı çıxırdı. Və bu səfər dönüşü olmayacaqdır. Zəhərlənməyə təşəbbüs hadisəsində Əkbərin əlində əsaslı bir sübut olmadığından ondan sadəcə şübhələnmişdi. Lakin xəzinəni ələ keçirmək açıq bir üsyan olacaqdı.

Yazıçı xəzinəni ələ keçirmək istəyən şahzadənin Əkbər şahın qurduğu kəşfiyyat şəbəkəsindən ehtiyat etdiyi və onun bu narahatçılığının haqlı olduğunu nəzərə çatdırır: “Əkbər çox güclü bir imperiya qurmuşdu və imperiyanın ən böyük dayaqlarından biri qurduğu möhtəşəm kəşfiyyat şəbəkəsiydi” (Sundaresan, 2004, s.181).

Səlim və tərəfdarlarının yeganə ümidləri imperatorun Kuliç xana niyyətlərini xəbər verməzdən öncə Aqraya çatmaq idi. Mehabat qalanın növbətçisinə Səlimin gəldiyini deyərək qapıları açmasını bildirir. Qapı açılır asma körpü aşağı endirilir, Səlim irəli hərəkət edərkən qubernator bir neçə adamıyla birlikdə onu qarşılayır. Kuliç xan əllərində gümüş məcməilər tutmuş xidmətçiləri göstərərək bu hədiyyələri şəhərimiz adından qəbul etməsini istəyir. Səlimin diqqətini birdən qalanın yuxarisından gələn səs cəlb edir. Qala divarlarına səssizcə toplar yerləşdirilmişdi. Səlim vəziyyəti başa düşdü. Ordan ayrılarkən Səlim geri dönməyə qalaya baxır. Bu divarların arxasında xəyallarını gerçəkləşdirəcək zənginliklərlə dolu imperiyanın xəzinəsi yatırdı. Səlim Aqranı tərk edərək daha təhlükəsiz yerə Allahabada getməyə qərar verdi.

Əkbər gələn xəbərlərə baxacaq olursa, oğlu özünü kral hesab edərək, tərəfdarlarına bölgələr hədiyyə edir və fərmanlar çıxarıb sadıq adamlarına rütbələr verirdi. Altı ay davam edən müzakirələrdən sonra Əkbər Səlimlə görüşməyə razılıq verdi. Lakin Səlim Aqraya yetmiş min atlı və piyadadan ibarət ordusuyla gəldi. Əkbər donmuş gözlərlə pəncərədən çölə baxdı. Bu qədər illər üstündə əsdiyi oğlu Səlim üsyan etmişdi. Və hamısının səbəbi imperiya taxtını ələ keçirmək istəyidi. Şahzadə Allahabada gənəcəkdə, çünki ordusunu buraxmaq istəmirdi.

Yazıçı Əkbər şahın həm imperator olaraq ölkənin gələcəyini, həm də ata olaraq Səlimi nədimlərinin yanlış təsirlərindən qurtarmaq üçün yol axtardığını və bunun üçün ən yaxşı adamın şahın ən yaxşı dostu olan Əbul Fazıl olduğunu düşündüyünü diqqətə çatdırır.

Mehabat Əbul Fazılın saraya çağırılmasını Səlimlə Əlahəzrət arasındakı anlaşılmazlığı ortadan qaldırmaq üçün gəldiyini bildirir. Səlim “Əbul Fazıl işləri daha da bərbat edəcək. O heç bir vaxt mənim dostum olmadı. İmperatora məni həmişə xəbərçilik etdi. Saraya dönsə əziz atamı görməkdən məhrum olacağam. İmperator ona xidmət etmək fürsətini heç vaxt bəxş etməyəcək,” deyərək düşünür. Fazılın saraydakı varlığı Səlimin tərəfdarları üçün fəlakət olacaqdı. Şahzadəni üsyana təşviq etməklə məsuliyyət daşıyırdılar və imperiyanın ordusu onları tutmağa can atırdı. Fazıl Səlimi bağışlamaq barəsində Əkbəri razı sala bilərdi, amma imperatorla heç bir qohumluq əlaqələri olmadığından nədimləri başlarından olacaqdı.

Yazıçı Səlimin tərəddüd içərisində nə edəcəyini bilmədiyini, lakin doğrusunun geri dönməyə bağlılaşmaq olduğunu düşündüyünü halda yenə nədimlərinin təsir dairəsindən qurtula bilmir. Əkbər ilə barışmasının müşavirləri üçün niyə təhlükəsiz bir çıxış olmadığını başa düşürdü. Lakin onları atasının qəzəbindən qoruyacaqdı. Özlərini onun uğrunda önə atmışdılar. Belə bir vəziyyətdə Səlim başqa cür hərəkət edə bilməzdi. Amma Əbul Fazıl kömək etməyəcəkdə. O, sadəcə işləri çətinləşdirəcəkdə. Görəsən başqa necə bir çıxış yolu ola bilərdi? Koka sakit bir üslubda “O zaman Aqraya getməməli,” dedi. Səlim onu imperatorun çağırıldığını və ona görə də Dekkandan Aqraya gedəcək olduğunu söyləyir. Koka “Düzdü. Lakin Dekkandan səfər çox...” Necə desəm bəxt məsələsi yollar təhlükəylə dolu! Kim bilir. Fazıl səfərini heç başa vurmaya da bilər. Səlim heyrlənmişdi. Kokanın bu təklifini yerinə yetirməyə cəsarəti çata bilərdimi? Bu təhlükəli olardı. Onsuzda Əkbərlə başı bələdə idi. Amma o da başqa seçiminin olmadığını bilirdi: “Ya bu ya da heç bir şey.” (Sundaresan, 2004, s.188-189)

Yazıçı Əbul Fazılı aradan götürən adamın da şahzadənin nədimləri tərəfindən diqqətlə seçilməsini nəzərə çatdırır. İş üçün ən uyğun adam Bir Sinq Deo seçilir. Orxalı Bundela racput qəbiləsini rəisidir. Açıqgözdü. İmperatorla sizin aranızın yaxşı olmadığından xəbərdardır. İmperiyanın ələhinə nə olursa olsun onun üçün xeyirdir. Həmçinin qatilin sarayla hər hansı bir əlaqəsi olmamalıdır. Fazıl dövlətin bir naziridir və onun ölümü araşdırılacaqdı.

Bu hadisə “Əkbər şah” tarixi romanında da bəhs olunur: “Səlim Əbu Fazıldan həmişə nifrət etmişdi, o qədərini bilirdim. Onu qışqandığını, Əkbər üzərindəki təsiriylə ona əsəbləşdiyini və ondan qorxduğunu biliyordum. Zavalı adamın başını kanalizasiyanın içinə atırıb orada pisliyin altında çürüməyə tərk etmək və atasının da bunu öyrəndiyindən əmin olmaq üçün nə qədər qəddarlaşmaq lazımdır?” (Kollier, 2018, s.619)

İ.Sundaresan Əkbər şahın necə əzab çəkdiyini, oğlu barədə fikirlərə daldığını onu şərafinə saldırdığı şəhərlə taleləri arasında maraqlı bənzətmə yaradır: “Fazılın ölüm xəbəri Əkbəri sarsıtırdı. Gözyaşları yanaqlarından aşağıya süzülürdü. Əkbər Əbul Fazılın simasında sevdiyi, dəyər verdiyi dostunu itirmişdi. Bunlar azmış kimi bir də bu hadisədə oğlunun barmağı olduğu şaiyələri ətrafda dolaşırdı. (Kollier, 2019, s.622) Əkbər Səlimin dünyaya gəlməsi üçün etdiyi duaları onun

şərəfinə saldırdığı Fatehpur şəhəri barədə fikirləşir. Səlimin davranışları Əkbəri təəccübləndirdiyi bu günlərdə belə imperator qurdurduğu şəhərdə keçirdiyi gözəl günləri xatırlayır. Əkbər Səlimə daimə Şeyx Baba ləqəbiyə müraciət edərdi. Səlim adı ona övliyə Şeyx Səlim Çiştiyə hörmət olaraq qoyulmuşdu. Şeyx Baba da övliyəyə nəzirə olaraq verilmiş bir ləqəbdir. Bir zamanlar balaca ikən Səlim atasını eşidərdi. Amma indi heç eşitmir. Fatehpur Sikri şəhəri kimi aralarındakı əlaqə də sanki günəşdə quruyub getmiş, yerini toz, kir və hörümçək torları almışdı. Oğlu üçün qurduğu şəhəri kimi, oğlu da onu tərk etmişdi.

Yazıçı bütün hadisələrə baxmayaraq Əkbər şahın oğlundan üz döndərmədiyini və onunla barışmaqda əsl niyyətini göstərir. Səlim taxtın həqiqi varisiydi. Qalan qısa ömründə bəlkə də oğluna kişilik qazandıra və onu dəyərli bir imperator edə bilərdi.

Dirk Kollierin “Əkbər şah” tarixi romanı Əkbər şahın oğlu Səlimə məktubları şəklində yazılmış romandır. Yazıçı bir sıra tarixi mənbələr müraciət etdiyini qeyd edir. Səlimənin Allahabada şahzadə Səlimin yanına getməsi barədə Dirk Kollierin qələmə aldığı “Əkbər şah” tarixi romanında da bəhs olunur. (Kollier, 2018, s.627). Yazıçı imperiya türbanını oğlunun başına qoymaqla imperator heç bir şübhəyə yer vermədən Səlimi taxtın varisi olaraq gördüyünü elan etmiş olduğunu göstərir. Lakin bundan sonra hadisələr daha da çətinləşir. Əkbər Səlimi Məvar səfərinə yollayaraq orduya komandirlik etməsini istəsə də, Səlim bundan narazı olur, Aqrada ayrılmaq istəmir. Lakin gələcək taxtını qarantilədiyi üçün narahat olmasa da, nədimləri onun saraydakı yeri barədə ondan fərqli düşünürlər. Səlimin güc nümayiş etdirməsi və taxta keçmək üçün göstərdiyi səbirsizlik saraydakı bir çox güclü əsilzadəni ondan uzalaşdırır. Taxtın varisi əminliyi şahzadəni soylularla yenidən dostluq qurma fikrindən yayındırır. Lakin atasıyla səthi bir əlaqə qurmuş olduğuna baxmayaraq əsilzadələr ona qarşı çıxırlar. Səlim doğrusunun getmək olduğunu və kiminsə ona rəqib qalmadığını fikirləşsə də, Qütbəddin Koko Xosrovu yada salır. Səlim bu ehtimalla inanmır, çünki onun taxta çıxması həm qanunlara qarşıdı, həm də “oğlum mənə qarşı üsyan etməyi ağına gətirməz, deyər düşünür. Beləliklə taxt yenə təhlükəyə düşür. Yenə ata oğul mübarizəsi başayır.

Taxt-tac uğrunda gedən mübarizədə Əkbər şah qanunlara uyğun olduğu kimi, Şahzadə Səlimi dəstəkləməyə davam edir. Və şahzadə Səlim ikinci dəfə Əkbər tərəfindən qəbul edildi. Əkbər yenidən bütün məclisin gözləri qarşısında səltənət rəmzi türbanı çıxarıb Səlim başına qoydu. Bu Xosrovun tərəfdarları üçün bir xəbərdarlıq idi. Əkbər öldüyünü bildirdi buna görə Səlimi sağında hökmdarlıq taxtının yanında olan xüsusi bir döşəkdə oturdu, beləliklə kimin imperator olacağı barədə seçimini məlum etmiş olurdu.

Yazıçı Əkbərin son günlərində Səlimin ona qayğı göstərdiyini, atasına oğul nəvazişiylə yanaşdığını göstərir. Səlim ölüm döşəyində olan Əkbərin yanına tez-tez gəlib onu ziyarət edirdi.

I. Sundaesan Səlimin Əkbər şahla münasibətlərini qaydaya saldıqı və tacı qarantiləyib rahat dolaşdığı zaman oğlu Xosrovun yeni mübarizəyə hazırlaşır. Lakin Səlim oğlunu və onun yaltaqçılarını zəif hesab etmişdi. Şahzadə imperatorun sarayında vaxt keçirirəkən, Xosrovun tərəfdarları ciddi planlar qurmağa başladılar. Səlim səltənət qayığından enəndə gənc bir adam qaladan qaçaraq gəlib onun geri dönməsi üçün bağırdı. Ona tələ qurulduğunu xəbər verdi. Mehabat xan Səlimi qamarlayıb qayığa atdı və özünü də ona sipər edərək adamdan nə bilirsə deməsini istədi. Gənc adam Mirzə Əziz Kokanın qurduğu plan barədə ona məlumat verdi. Elə bu zaman bir ox Mehabatın qolunu sıyraraq keçdi və o bunun qala divarlarından atıldığını gördü. Səlim özündə deyildi. Oğlu həyatına qəsd etmişdi. Xosrov necə bu qədər alçala bilmişdi. Tac bu qədər sədaqətsizliyə dəyərmi? Bir an içində öz etdiklərini xatırladı. Səlim də bir vaxtlar Xosrov kimi arzuyla taxtı xəyal etmişdi. Əslində hələ də istəyir, amma tək bir fərqlə taxt onun haqqı idi.

Sağ salamat sarayına çatan Səlim üçün təhlükənin davam etdiyini göstərən Sundaesan eyni zamanda Səlimin güclü tərəfdarları sayəsində qələbə çaldığını yazır: “Səlim tez Allahabada getmək istəsə də, nədimlərinin məsləhəti ilə fikrindən daşındı. Belə ki, Əkbər ölüm ayağında idi və o gedəcək olursa sarayda olan Xosrov tacı başına qoyacaqdı. Aqrada qalmağı qəbul etdi, lakin Mehabat, Koka və Abdullahın toplantıya cəsuslar göndərərək soyluları öz tərəflərinə çəkmək tövsiyələrinə qulaq asmadı. Edə biləcək hər şeyi etmişdi. Artıq imperator olacaqsız təqdir Allahındır (Sundaesan, 2004, s.231-232). Toplantı Xosrovun ələhinə işlədi. Əsilzadələrin bəziləri kimə sadıq qalmaq barədə qərarlısız ikən xüsusilə bir qrup tamamilə müxalif idi. Bunlar çox qədim bir moğol ailəsi olan Barha Seyidləriydi və onlar Xosrovun taxta oturmasına tamamilə qarşı çıxırdılar. Taxtın həqiqi varisinin Səlim olduğunu və Xosrovu dəstəkləmənin Çağatay vərəsət hüququna uyğun olmadığını iddia edirdilər. Çağatay türkləri soylarının Monqol hökmdarı Çingiz xandan gəldiyi qənaətindəydilər. Hal hazırkı saray mənsublarının soyları sadəcə Axsaq Teymurdan gəlməyib Çingiz xana da dayanırdı. Bu qatı müxalifət qarşısında toplantı sona çatdı.

İndü Sundaesan nə qədər aralarındakı xoşagəlməzliklərə baxmayaraq Əkbərin son saatlarında Səlimi çağırdığını və Əkbəri son mənzilə qədər müşayiət edən oğlunun təsirli səhnələrini yaradır. Səlim onun yanında olduğunu və onun dincəlməsini istəsə də Əkbər gülümsəyərək sadəcə əbədi istirahət mümkün ola bilər dedi. Amma ondan öncə etməli olduğum bir iş var deyərək xidmətçilərinə döndü. İki hərəmağası imperatorun rəsmi geyimini və palasını gətirdi. İmperatorun işarəsiylə geyimlər şahzadənin bədənində sarıldı və Əkbərin Fəthül-Mülk adıyla bilinən palası belinə dolanan kəməre yerləşdirildi. Ölkənin insanların məsuliyyətini, bütün xəzinə və zənginliklərini, rəhbərliyi, analarını, bütün hərəm qadınlarını, xidmətçiləri Səlimə əmanət edir.

Səlim atasının dediklərini yerinə yetirəcəyi barədə söz verdi. Aralarındakı bütün anlaşmazlığa baxmayaraq kimsə atasına onun qədər düşkün deyildi. Şəhəri gün Səlim Əkbər üçün təşkil edilmiş cənazə mərasiminə qoşuldu. Atasının tabutunu çiyinə aldı. Səlim Əkbərin məzarının soyuq daşını öpmək üçün yerə əyildi. Hamı gedəndən sonra yağışda gözləməyə başladı. Göz yaşları yağış damcılarında qarışırdı.

Cahangir şah tərəfindən qələmə alınmış "Tüzüki-Cihangir" də Əkbər şahın dəfni zamanı Cahangir şah atasının nəşinin gül suyuyla yuyulduğu, özünün və dörd oğlunun müşaiyətində İskəndəriyyəyə aparıldığı, hətta tabutun oğullarıyla birlikdə özü tərəfindən daşındığı barədə məlumat verir (Kadim, 2013, s.19).

Nəhayət Hindistan taxtına çıxmaq üçün çəkilən on beş illik həsrət Səlimin Aqra qalasında tac geyməsiylə sona çatdı. Özünə Padşah Nurəddin Məhəmməd Cahangir Qazi ləqəbini verdi.

Gələcək nəsillər onu imperator Cahangir olaraq tanıyacaqdı. İndu Sundaresanın "İyirminci arvad" romanı XVI əsrin sonu və XVII əsrin əvvəllərində Böyük Moğol taxtı uğrunda gedən mübarizənin tarixi faktlarla bədii təsvirini əks etdirir. Hakimiyyət istəyi sonda atasının da razılığı ilə Cahangirə həvalə olunur. Lakin Cahangir şahı qabaqda hələ böyük sınaqlar gözləyir. O, taxtı tam təhlükəsiz əldə etməsi üçün hələ bir müddət daha mübarizə aparmalı olur. Xanım yazıcının trilogiyasına daxil olan "Güllərin ziyafəti" romanı "İyirminci arvad" romanının davamı kimi bu hadisələrdən bəhs edir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Collier Dirk. Ekber Şah. Çev.Özgür Özol, Mehmet Güntü. Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2019
2. Erdoğan Merçil. Müsülman Türk Devletleri Tarihi.Bilge Kültür Sanat, İstanbul,2018, səh.319
3. Kurtoglu Ramazan. Ejanjelizm. Destek Yayınları, İstanbul, 2018, s.354
4. Nevres-i Kadim. Tarih-i Selim Şah. Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s.19
5. Sundarensan Indu. Yirminci Eş. Çev. Nuran Birand Gözaydın. Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2004

Açar sözlər: Cahangir, ata, oğul, mübarizə, Xosrov, hakimiyyət

Ключевые слова: Джухангир, отец, сын, борьба, Хосров, власть

Key words: Jahangir, father, son, struggle, Khosrow, power

Xülasə

Tarixdən məlum olduğu kimi bir çox dövlətdə hakimiyyət uğrunda ata oğlu mübarizəsi mövcud olmuşdur. Babur imperiyası da bu cür hadisələrə şahidlik etmişdir. İ.Sundaresanın "Tac Mahal" tilogiyası türk-hind tarixi baxımından qiymətli mənbə sayıla bilər. Trilogiyaya daxil olan hər üç romanda da hakimiyyət uğrunda ata və oğulların mübarizəsi nəzəri cəlb edir. Məqələmin mövzusu olan "İyirminci arvad" romanında da Əkbər şah və oğlu Səlimin mübarizəsinə şahid oluruq. Lakin az sonra bu mübarizəyə nəvə də qoşularaq konfliktlər daha da artır. Lakin qüdrətli və ağıllı hökmdar olan Əkbər şahın sayəsində taxt layiq olduğu adama nəisib olur. Zamanla hikmdarın doöru qərar verdiyinin şahidi oluruq. Oğlunun səhvini bağışlayan Əkbər kimi Cahangir şah da oğlunun hakimiyyət uğrunda apardığı mübarizədə Xosrovu dəfələrlə əfv etsə də, Xosrov düşüncələrindən vaz keçmiyərək mübarizəni davam etdirir. Yazıçı növbəti romanı "Güllərin ziyafəti"ində bu barədə ətraflı bəhs edir.

Резюме

Как известно из истории, во многих государствах шла борьба отца и сына за власть. Империя Бабура также была свидетелем таких событий. Ценным источником с точки зрения турецко-индийской истории можно считать трилогию И. Сундаресана «Тадж-Махал». Во всех трех романах, вошедших в трилогию, обращает на себя внимание борьба отцов и сыновей за власть. В романе «Двадцатая жена», которому посвящена наша статья, мы наблюдаем борьбу Акбар-шаха и его сына Салима. Однако вскоре к этой борьбе присоединился внук, и конфликты усилились еще больше. Но благодаря Акбар-шаху, могущественному и благородному правителю, трон отдан тому, кого он заслуживает. Со временем мы становимся свидетелями того, что правитель принял правильное решение. Подобно Акбару, который простил ошибку сына, Джухангир-шах также много раз прощал Хосрова в борьбе сына за власть, но Хосров продолжал бороться, не отказываясь от своих мыслей. Об этом писатель подробно рассказывает в своем очередном романе «Праздник цветов».

Summary

As is known from history, there was a father-son struggle for power in many states. Babur's empire also witnessed such events. I. Sundaresan's "Taj Mahal" trilogy can be considered a valuable source from the point of view of Turkish-Indian history. In all three novels included in the trilogy, the struggle of fathers and sons for power attracts attention. In the novel "The Twentieth Wife", which is the subject of our article, we witness the struggle of Akbar Shah and his son Salim. However, soon after, the grandson joined this struggle, and the conflicts increased even more. But thanks to Akbar Shah, who is a powerful and noble ruler, the throne is given to the person he deserves. Over time, we witness that the ruler made the right decision. Like Akbar, who forgave his son's mistake, Jahangir Shah also forgave Khosrow many times in his son's struggle for power, but Khosrov continued to fight without giving up his thoughts. The writer talks about this in detail in his next novel "The Feast of Flowers".

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova